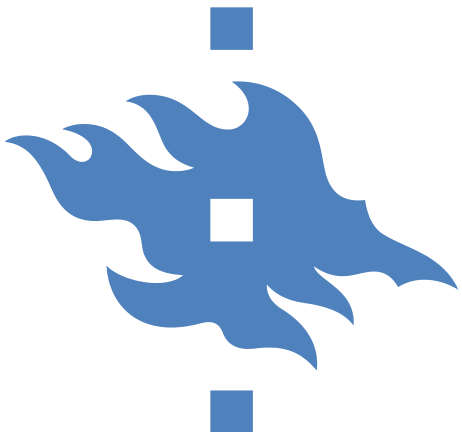

SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSEN EETTINEN ENNAKKOARVIOINTI

Eettinen ennakoarvointi ihmistieteissä
Tieteiden talo 2.11.2010
VTT Elina Virokannas

Sisältö:

1) SOSIAALITYÖN TUTKIMUS JA TUTKIMUSEETTISET PERIAATTEET.

2) EETTISEN ENNAKKOARVIOINNIN OSA-ALUEET JA HAASTEELLISET KYSYMYKSET SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA.

3) POHDINTAA JA KESKUSTELUA.

TULOSSA

Pirkko-Liisa Rauhala & Elina Virokannas:
Sosiaalityön tutkimuksen etiikka,
opettaminen ja tietoarvo. (Ilmestyy
Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjassa
Arvot ja Etiikka helmikuussa 2011.)

SOSIAALITYÖN TUTKIMUS JA TUTKIMUSEETTISET PERIAATTEET

- ”Sosiaalityön tutkimus on kiinteästi yhteydessä ihmisen arkiseen hyvinvointiin, sosiaalisiin riskeihin ja elinympäristön kriiseihin. Tutkimus pureutuu kansalaisuuden, asiantuntijuuden, yhteiskuntasuhteiden sekä sukupolvisuhteiden uudelleenmäärittelyihin. Käytäntötutkimus ja tiedontuotanto sekä tutkimusmetodologinen kehittäminen ovat sosiaalityölle oppialana ominaisia painoaloja.”

SOSIAALITYÖN TUTKIMUS JA TUTKIMUSEETTISET PERIAATTEET

- Tutkimuksessa käsitellään usein sensitiivisiä kysymyksiä, jolloin tutkittavien subjektien loukkaamattomuus ja koskemattomuus saattavat joutua jännitteiseen suhteeseen heitä ja heidän elämäänsä koskevan tiedon hankkimisen kanssa.
- Esimerkkejä väitösten aiheista: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Merja Laitinen 2004; Perheväkivalta lasten kertomana. Inkeri Eskonen 2005; Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu - Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Elina Pekkarinen 2010.

SOSIAALITYÖN TUTKIMUS JA TUTKIMUSEETTISET PERIAATTEET

- Eettisten ohjeiden soveltaminen käytäntöön tai oikean ja väärän erottaminen konkreettisissa ratkaisuissa ei ole yksioikoista. Tutkimuseettisessä arvioinnissa väärin toimimisen ehkäiseminen on eri asia kuin eettisesti ongelmallisten tilanteiden ratkaiseminen: *”eettinen ongelma syntyy silloin kun emme tiedä, millainen toiminta on eettisesti oikein jossakin yksittäisessä tilanteessa tai yleisempänä käytäntönä”* (Veikko Launis 2007).

SOSIAALITYÖN TUTKIMUS JA TUTKIMUSEETTISET PERIAATTEET

- Tutkimuseettinen arviointi ja hyvien tutkimuskäytäntöjen huomioiminen tulisi ulottaa **tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin ja valintoihin.**
- Eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimus ei ainoastaan välttä vahingon aiheuttamista vaan **pyrkii olemaan hyödyllistä ja rakentavaa tutkimukseen osallistuville ihmisille.**

EETTISEN ENNAKKOARVIOINNIN OSA-ALUEET JA HAASTEELLISET KYSYMYKSET SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA

- ◉ Tutkimuseettisen ennakkoarvioinnin 3 osa-
aluetta voidaan tulkita sekä väärin tekemisen
välttämisen että eettisen ongelman
näkökulmista.
- ◉ Väärin tekemisen välttäminen ei takaa
eettisesti ongelmattonta tutkimustoimintaa
tai varmista tutkimuksen hyödyllisyyttä ja
rakentavuutta tutkittaville.
- ◉ Tutkijan ja tutkimusyhteisön vastuu
ratkaiseva!

EETTISEN ENNAKKOARVIOINNIN OSA-ALUEET JA HAASTEELLISET KYSYMYKSET SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA

1) Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen

- ◉ Vaikka tutkimuslupien hankinta olisi tutkijan taholta järjestetty asianmukaisesti, pelkästään luvan pyytäminen voi aiheuttaa tutkittaville haittaa.
- ◉ Erityisesti laitosolosuhteissa asuvien henkilöiden elämään kohdistuvassa tutkimuksessa tutkija pääsee harvoin lähestymään tutkittavia henkilökohtaisesti ennen luvan saamista. Varsinaisen pyynnön osallistumisesta esittää usein laitoksen henkilökunta. Se, kuinka henkilökunta valitsee pyydettävät ja miten pyynnöt esitetään, ei välttämättä tule tutkijan tietoon vaikka asioista sovittaisiin etukäteen.
- ◉ Vielä ristiriitaisempi tilanne on silloin, kun tutkija itse kuuluu laitoksen henkilökuntaan: mieltävätkö tutkittavat antavansa luvan tutkijalle vai tuntemalleen ammattiauttajalle?

EETTISEN ENNAKKOARVIOINNIN OSA-ALUEET JA HAASTEELLISET KYSYMYKSET SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA

- ◉ Tutkittavalla on oikeus keskeyttää osallistumisensa, osallistua vain haluamallaan tavalla ja esimerkiksi haastattelutilanteissa jättää vastaamatta kysymyksiin. Tutkittavan kieltäytyessä kesken haastattelun keskustelemasta tietystä aiheesta tutkijan on **varottava manipuloivaa suostuttelua**.
- ◉ Tutkittavalla tulisi olla myös mahdollisuus puuttua siihen, **mitä ja miten hänestä kirjoitetaan**, vaikka hänen henkilöllisyytensä ei tulekaan julki. Jos tutkimukseen osallistunut kuuluu esimerkiksi johonkin valtakulttuurin näkökulmasta vähemmistöryhmään, ei ole yhdentekevää, kuinka häntä ryhmän osana nimitetään ja millaisia yhteiskunnallisia valtasuhteita tällöin implikoidaan.

EETTISEN ENNAKKOARVIOINNIN OSA-ALUEET JA HAASTEELLISET KYSYMYKSET SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA

2) Vahingoittamisen välttäminen

- ⦿ Tutkittavat ihmiset eivät välttämättä tiedä tai pysty arvioimaan, mitä tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa ja mitä siitä koituva hyöty tai huonoimmassa tapauksessa haitat ja riskit heille merkitsevät.
- ⦿ Sosiaalityön tutkimusta tehdään usein ihmisten kanssa, joiden itsemääräämisen ja tilanteiden arvioinnin kyky on heikentynyt tilapäisesti tai pitkäaikaisesti. Syinä voivat olla esimerkiksi kehityspsykologiset tekijät, muistisairaudet, kriisitilanteet tai yhteiskunnallisesti marginaalisessa asemassa oleminen.

EETTISEN ENNAKKOARVIOINNIN OSA-ALUEET JA HAASTEELLISET KYSYMYKSET SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA

- ◉ Tutkija voi etukäteen sitoutua tutkittavan vahingoittamisen välttämiseen ilman, että hän kykenee realistisesti arvioimaan, miten eri tavoin vahinkoa voi aiheutua tutkittavalle.
- ◉ Haittaa voi aiheutua myös muille kuin tutkittavalle itselleen, mikäli käsiteltävät asiat koskevat heidän läheisiään, perheenjäseniään tai muilla tavoin heidän asioissaan tekemisissä olleita (esim lastensuojelu, vammais- ja vanhuspalvelut).

EETTISEN ENNAKKOARVIOINNIN OSA-ALUEET JA HAASTEELLISET KYSYMYKSET SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA

3)Yksityisyys ja tietosuoja

- ⦿ Yksityisyyteen ja tietosuojaan liittyviä ongelmia voidaan ennakolta säädellä paremmin kuin itsemääräämisoikeuden takaamista ja vahingoittamisen välttämistä.
- ⦿ Hyvin pieniä ja helposti tunnistettavia ryhmiä (esim. ”harvinaisesta” maasta tulleet maahanmuuttajat, tietyt laitokset) tutkittaessa on yksityisyyden ja tietosuojan säilyttämistä pohdittava tarkoin.

POHDINTA A JA KESKUSTELUA

- ◉ Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietinnön (2009) nimeämien osa-alueiden ulkopuolelle jää runsaasti eettisesti ongelmallisia ulottuvuuksia, joita ei voi etukäteen säädellä ja jotka ovat sosiaalityön tutkimuksessa erityisen yleisiä.
- ◉ Sosiaalityön tutkimuksessa eri ulottuvuudet kietoutuvat toisiinsa usein hyvin monimutkaisesti, ja tutkija joutuu työskentelyssään tekemään koko ajan räätälöityjä ratkaisuja: tutkijan omalle vastuulle ja harkintakyvyn varaan jää, kuinka hän ongelmatilanteissa menettelee.

POHDINTA A JA KESKUSTELUA

- ⦿ Tutkimuseettinen ennakoarviointi on tarpeellista monissa kohdissa ehkäisemään väärin toimimista.
- ⦿ Ongelmallisempaa on arvioida tutkijaa/tutkimusryhmää kohtaavia odottamattomia eettisesti sensitiivisiä tilanteita, joiden ratkaisemiseksi ei ole valmiita toimintaohjeita ja ratkaisuvaihtoehtot eivät ole mustavalkoisia.